

1. dia – CÍM, MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

2. dia – MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK

A tanszékünk kis létszámú, 10 főállású oktató dolgozik nálunk: 2 egyetemi professzor: Hoffmann István, Tóth Valéri, 2 egyetemi docens: Kis Tamás, Rác Anita; 6 egyetemi adjunktus: Bába Barbara, Dobi Edit, Fehér Krisztina, Györffy Erzsébet, Póczos Rita, Reszei Katalin.

A 2 egyetemi tanársegéd: Gellért Rita és Bátor István egy pályázatot nyert és egy gyermekgondozási szabadságát töltő adjunktust helyettesítenek 1 éves, határozott idejű megbízással.

Jelenleg 6 PhD hallgatónk van: I. évf.: Szenka Dóra, Kovács Csilla, II. évf.: Vékony Vivien, III. évf.: Hankusz Éva, IV. évf.: Adorján Imola, Kiss Anita. Ők is rendszeresen részt vesznek az oktatásban, heti 2–4 órában.

A korösszetétel szerencsésnek mondható. A tapasztaltabb kollégák mellett képviselve vannak a fiatalabb korosztály tagjai is, így a tudományos utánpótlást jelenleg biztosítottnak látjuk. Ugyanakkor nagyon fontosnak gondoljuk a hallgatói tehetséggondozást, hiszen elsősorban a saját hallgatóink közül választódnak ki a majdani tehetséges doktori hallgatóink.

3. dia – publikációs fórumaink (MNyj.)

Tanszékünk fő kutatási profilja korábban a nyelvjáráskutatás volt, lényegében az e területen elért eredmények publikálásának fórumaként született meg a tanszékünkhöz kapcsolható legkorábbi, de máig élő és működő folyóiratunk, amely eredetileg a *Magyar Népryelv* (1939–1949) címet viselte, majd 1951-től a *Magyar Nyelvjárások* címet kapta. A 90-es évektől az újabb nemzedék érdeklődésének azonban már nem a nyelvjáráskutatás állt a középpontjában, így lassan a MNyj. tematikája is megváltozott: sokkal szélesebb spektrumú folyóirattá lett, amelyben a nyelvjárási témák mellett a névtudományi, stilisztikai, mondattani, szövegtani stb. kérdésekkel foglalkozó tanulmányok egyformán helyet kapnak. Emellett megjegyzendő az is, hogy az itt publikáló kutatók sem csupán a tanszékünk oktatói köréből kerülnek ki, de az ország – sőt, az országhatáron kívülről is – számos felsőoktatási intézmény nyelvészei is szívesen jelentetik meg írásait ebben a periodikában. Mindez abban is tükröződik, hogy 2020-ban megújul, kibővül és nemzetközivé válik a folyóirat szerkesztőbizottsága is (Hoffmann István, Bába Barbara, Benő Attila, Csernicskó István, Dobi Edit, Lanstyák István, Petteri Laihonen, Rác Anita, Reszei Katalin, Schwing József, Tóth Valéria). Az évente megjelenő folyóirat legutóbbi, tavalyi száma az 56. volt.

4. dia – publikációs fórumaink (Magyar Névarchívum Kiadványai: monográfiák)

Az újabb nemzedék névtudományi irányú érdeklődése hívta életre a 90-es évek derekán a *Magyar Névarchívum Kiadványai* (1997–) című sorozatunkat, amelynek máig megjelent 48 kötete között olyan önálló munkákat találhatunk, amelyek nyelvtörténeti forrásfeldolgozások, megyemonográfiák, korai magyar helynévtípusokat dolgoznak fel vagy hely- és személynév-elméleti kérdésekkel foglalkoznak.

5. dia – publikációs fórumaink (Magyar Névarchívum Kiadványai: HT., HA., KMHsz.)

Ugyancsak e sorozat részeként jelenik meg 2004-től évi rendszerességgel a *Helynévtörténeti tanulmányok* c. folyóiratunk is (tavaly: 14. kötet), amely főképpen a tanszék által évente megszervezett, az országhatáron belül és azon kívül a magyar névtudomány kérdéseivel foglalkozó kutatók részvételével zajló *Helynévtörténeti szemináriumon* elhangzott előadások számára biztosítja a nyomtatott formában történő megjelenést, de közöl tovább, a témába vágó tanulmányokat is.

Szintén e kiadványsorozat részeként indítottuk útjára a *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból* c. sorozatot, amelynek napjainkig 4 kötete jelent meg, illetve a *Korai Magyar Helynévszótárt*, amelynek eddig az 1. kötetét veheti kezébe az olvasó. Mindkét sorozat a teljes Árpád-kori helynévanyag közreadását célozza meg.

6. dia – publikációs fórumaink (OU., OT., Szlengkutatás sorozatok)

Az eddigiek mellett szólni kell az *Onomastica Uralica* c. folyóiratról, amely az uráli nyelvek névkutatói számára biztosít publikációs fórumot. Célja, hogy az uráli nyelvek onomasztikai szempontú vizsgálatának eredményeit hozzáférhetővé tegye a nemzetközi onomasztika számára is: ezért a publikációkat angol, orosz, magyar, finn vagy észt nyelven teszi közzé. Az eddig 14 kötetrel megjelent folyóirat szerkesztőbizottságát 13 kiemelkedő hazai (3) és külföldi (10) kutató alkotja.

A tanszék által gondozott folyóiratok között ugyancsak rendszeres megjelenéssel van jelen a szövegtani kutatások terén elért eredmények publikálására lehetőséget adó *Officina Textologica*, amely Petőfi S. János kezdeményezésére jött létre, s amelynek legutolsó, 2017-es száma a 20. volt a sorban.

A 90-es években indult *Szlengekutatás* c. könyvsorozatban máig 9 szleng témájú munka látott napvilágot.

7. dia – Társas-Kognitív Nyelvészeti Kutatócsoport

2010-ben alakult meg. Két oktató tagja, Kis Tamás és Fehér Krisztina mellett a mindenkori PhD-hallgatók részvételével működik.

Indulásáról az általuk szervezett előadás-sorozatokról szerezhetek tudomást az érdeklődők. Ezek keretében külső előadók, pl. Csányi Vilmos vagy Pléh Csaba is tartott előadást. Az előadás-sorozatok egyes darabjai megtekinthetők az interneten, a Videotóriumban.

A kutatócsoport tagjai kutatásaikat egyéni érdeklődésüknek megfelelően több témakörben folytatják. A kutatócsoport a tudományos tevékenység mellett külön figyelmet fordít az ismeretterjesztésre, amiben Fehér Krisztina jár az élen, aki blogot írt a babanyelvvel kapcsolatos kérdésekről, könyvet jelentetett meg (*Babák a hangok világában*, 2017), s a témáról több interjúban is beszélt.

8. dia – Társas-Kognitív Nyelvészeti Kutatócsoport

Kis Tamás érdeklődését elsősorban a szlengekutatás határozza meg. Korábbi elméletibb vonatkozású munkáit (pl. a szleng mint nyelvi univerzálé, a szleng megbélyegzettsége, a magyar szlengszótárak lexikológiája és lexikográfiája) a *Sittesduma* című börtönszlengszótár (2015) elkészítése követte. Ez a kötet a szélesebb olvasóközönség körében is sikert aratott, a magyar börtönszleng legterjedelmesebb szótára. Módszertani különlegessége a résztvevő megfigyelés egy speciális formája: a szótár elkészítésében egy 30 és fél évre ítélt nemnyelvész fogvatartott lényegében munkatársként közreműködött.

Jelenlegi kutatása ismét a magyar szlengre (azon belül annak történetére) irányul: az első magyar nyelvű tolvajnyelvi szójegyzékek, a 18. századi alföldi zsvány nyelv fennmaradt emlékeinek feldolgozásán dolgozik.

9. dia – Társas-Kognitív Nyelvészeti Kutatócsoport

Fehér Krisztina a fentebb említett ismeretterjesztő munkán kívül a közelmúltban két elméleti-módszertani, illetve szocio- és pszicholingvisztikai, hangtani témájú könyvet jelentetett meg (dián láthatók: *Útban egy más nyelvész felé: elméleti-módszertani problémák a 20. századi magyar nyelvtudományban*. 2016; *A nyelv grammatikája: a nyelvtudomány és a kognitív pszichológia határán*. 2018). Az utóbbi kötet jórészt az amerikai ösztöndíjas fél évében, az Indiana Egyetemen készült.

Jelenleg nyelvi attitűdvizsgálatot folytat: a magyar anyanyelvű gyerekek nyelvi preferenciáinak alakulását és attitűdjének megjelenését, kibontakozását vizsgálja. Eddig mintegy 100 óvodás és 100 iskolás korú gyerekek körében végzett kísérletes mérést.

10. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

A tanszék fő kutatói profilja lényegében a kezdetektől a nyelvjáráskutatás volt. Ehhez a helynevek iránti érdeklődés is szervesen hozzátartozott. Az 1990-es évek közepétől azonban az újabb kutatónemzedék érdeklődésének iránya megváltozott: figyelmük egyre inkább a nyelvtörténeti kérdések felé fordult. Inspirálták ezt Jakab László korábbi számítógépes nyelvtörténeti kutatásai is. A magyar nyelv korai állapotának megismerésében a korai ómagyar kor legfontosabb forrástípusának, a szórványemlékeknek kiemelkedő szerepe van. Mivel azonban az ezekben található magyar nyelvű szórványok legfőképpen helynevek, ezért az újabb kutatások centrumába e nyelvi réteg, a helynévi szórványok rétege került. A nyelvtörténeti kutatások korábban is foglalkoztak a szórványemlékekkel, de azok vizsgálata kapcsán inkább csak mintegy mintavételről beszélhetünk. Tanszékünkön az e témával foglalkozó kutatók mára a források teljes körű feldolgozását tűzték ki célul. A feldolgozás iránya szerteágazó: területi, hang- és helyesírástörténeti, nyelvjárástörténeti, tipológiai, szociolingvisztikai.

11. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

A tanszék ilyen irányú tevékenysége a Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport létrejöttével és működésével teljessé válhatott ki. A kutatócsoport akadémiai támogatással és Hoffmann István vezetésével

alakult meg 2013-ban, majd az első időszak letelte után Tóth Valéria társtémavezetésével 2019-ben újra elnyerte a működéshez szükséges támogatást. A program alkalmazásában (teljes vagy részmunkaidőben) jelenleg 6 kutató dolgozik (Katona Csilla, Kovács Éva, Mozga Evelin, Szőke Melinda; Póczos Rita, Rác Anita), de mellettük két doktorjelölt (E. Nagy Katalin, Szilágyi-Varga Zsuzsa), illetve három együttműködő kutató (Kenyhercz Róbert, Korompay Klára, Pelczéder Katalin) is kapcsolódik a kutatócsoporthoz.

12. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

1. területi szempontú feldolgozások

E feldolgozások olyan megyemonográfiák, amelyek egy-egy földrajzilag jól elhatárolható terület, egy-egy Árpád-kori vármegye (Abaúj, Bars, Bihar, Borsod, Bodrog, Győr) helynévanyagát veszik vizsgálat alá. Ezzel a korai magyar helynévkincs területi, névföldrajzi sajátosságait (mintegy „névjárásait”) írják le, s az egyes területek részrendszereit összevethetővé teszik más területek részrendszereivel, ám ezzel együtt tágabban szemlélve magának a magyar nyelvnek a területi sajátosságaira is rávilágítanak.

13. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

2. hang- és helyesírástörténeti feldolgozások

E kutatások alapjául az a gazdag, a szótári feldolgozásokra és a nyelvemlék-monográfiákra támaszkodó, folyamatosan bővülő hang- és helyesírás-történeti adatbázis szolgál, amely jelenleg mintegy 35.000 rekordnyi nyelvi adatot tartalmaz a korai ómagyar korból. A vizsgálatok jelentősége, hogy a korábbiaknál jóval nagyobb adatmennyiség alapján árnyaltabb ismeretek szerezhetők a magyar helyesírási gyakorlat alakulásáról, ill. a magyar nyelv hangtörténeti változásairól. Katona Csilla munkájaként doktori értekezés is született e témakörben (*A fonotaktikai szerkezetet módosító hangváltozások az ómagyar korban.* 2019), amely megjelenés előtt áll. Kis Tamás pedig hangtörténeti munkáinak újabb állomásaként könyvet jelentetett meg a régi magyar nyelv v hangjának történetéről (*Az ómagyar bilabiális β kérdéséhez.* 2019). Ezt a kutatási irányt a továbbiakban is fontosnak tartjuk kibővíteni.

3. nyelvjárástörténeti vizsgálatok

A hang- és helyesírástörténeti vizsgálatokhoz szorosan kapcsolódnak a nyelvjárástörténeti kutatások, hiszen a nyelvjárási sajátosságok vizsgálatának első megközelítési szintjét éppen a hangtani vizsgálatok jelentik. A közelmúltban e kutatások elméleti-módszertani kérdései és bizonyos konkrét hangtani szembenállások (az $i \sim \ddot{u}$, az $\ddot{e} \sim \ddot{o}$ és az $\acute{i} \sim \acute{e}$ szembenállás) leírása állt e vizsgálati irány középpontjában.

A következő időszakban egyrészt ezeknek a sajátosságoknak az újabb aspektusból (például mai nyelvjárási adatokon keresztül vagy a modern fonológiai kutatások irányából) történő megvilágítása lesz a cél, másrészt újabb ómagyar kori hangtani (a kettőshangzókkal kapcsolatos vagy mássalhangzós) nyelvjárási különbségek leírása van tervben. A helynevek mindezek mellett lehetőséget biztosítanak lexikai nyelvjárási jelenségek vizsgálatára is.

14. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

4. tipológiai feldolgozások

A helynevek szemantikai és morfológiai sajátosságainak vizsgálata nyomán bontakozott ki a 20. sz. elején az ún. történeti helynévtipológia, amelynek alaptéziseit a kutatók lényegében a 20. sz. végéig fenntartások nélkül elfogadták. Mára azonban világossá vált, hogy bizonyos korai megállapítások felülvizsgálatra vagy pontosításra szorulnak. A napjainkban rendelkezésre álló adatbőség lehetővé teszi a korai magyar névkincs egy-egy névfajtájának, illetve névtípusának lehetőleg minden rendelkezésre álló adatának összegyűjtését, elemzését és monografikus feldolgozását. Eddig a hegyneveknek, a vízneveknek és a személynéveknek, illetve a népneveknek tartalmazó településneveknek készült el az ilyen szempontú monográfiája.

15. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

5. nyelvemlék-monográfiák

A magyar nyelvtörténeti kutatások szempontjából kulcsfontosságú a szórványemlékek monografikus feltárása. Kutatóink eddig olyan források újrafeldolgozását és feldolgozását végezték el, mint a TA, a

TÖ, a GA és a SZA. Ezek a forrásokra vonatkozó konkrét ismereteken túl alapul szolgálnak további nyelv- és névtörténeti feldolgozásokhoz. E munkát is folytatjuk további nyelvelmékek feldolgozásával.

16. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

A helynévtörténeti vizsgálatokhoz a kezdetektől helynévi adatbázisok kialakításán is dolgoztunk. Mára e téren a célunk a Kárpát-medence teljes magyar helynévállományának az összegyűjtése lett. Így született meg a Magyar Nemzeti Helynévtár, amely egy korai és egy újkori modullal rendelkezik. A névtár elsősorban szakemberek által korábban összegyűjtött és közzétett anyagokat dolgoz fel mind a mai, élőnyelvi, mind pedig a történeti forrásokból. Emellett azonban a névtár munkatársai a maguk által végzett gyűjtésekkel is gazdagítják az adattárat. A Magyar Nemzeti Helynévtár adatokkal való feltöltése folyamatosan zajlik. Az adatbázis a továbbiakban alapul szolgálhat újabb névelméleti és etimológiai kutatásokhoz. Jelenleg az ehhez kapcsolódó munka egy Tóth Valéria által vezetett OTKA pályázat keretében folyik.

17. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

A történeti helynévkutatás témájában eddig bemutatott eredményeink összefoglalásaként látott napvilágot két könyv. Az egyik a régi magyar helynévrendszer rövidebb, angol nyelvű bemutatása, amely a 2017-ben Debrecenben zajlott 26. Nemzetközi Névtudományi Kongresszusra jelent meg. Ennek kibővített, a hazai szakembereknek szánt magyar nyelvű változata 1 évvel később született meg.

18. dia – MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport

6. szocioonomasztikai feldolgozások

A helynevek keletkezése, változása és rendszerének leírása mellett fontos kutatási irány a helynevek használatának vizsgálata is. Ezt azonban a történetiségben nemigen tudjuk tetten érni. A helynév-szociológiai kutatások középpontjában ezért élőnyelvi vizsgálatok állnak, melyek a helynévnek a társadalmi beágyazottságából indulnak ki. A tanszéken folyó ezirányú kutatások középpontjában a helynévismeret vizsgálata áll. A vizsgálatokat minden esetben élőnyelvi helynévgyűjtés előzte meg. Az elemzések során a kutatók a hagyományos tényezőket veszik figyelembe, mint a nem, a kor, a foglalkozás stb., azonban újabb módszereket is alkalmaznak. Ilyen a mentális térkép készítése vagy az ún. látszólagosidő- és valóságosidő-vizsgálatok. Az általánosítások mellett külön hangsúlyt fektetnek a tendenciáktól eltérő esetek magyarázatára is, ezáltal a névhasználat egyéni aspektusai kerülnek előtérbe. Ez a magyar nyelvtudományban is viszonylag új vizsgálati irány egy oktatónk már nyomtatásban is megjelent habilitációs dolgozatának és két, a munkahelyi vitán már túljutott doktoranduszunk disszertációjának szolgál alapjául.

19. dia – Poliglott Szövegnyelvészeti-Szövegtani Kutatócsoport

A kutatócsoportot Petőfi S. János alapította 1997-ben. A csoport munkájának koordinátora a tanszékünkön Dobi Edit, mellette dolgozik Gellért Rita doktoranduszunk, de a kutatócsoport munkájában az egyetem minden nyelvészeti tanszékének (angol, francia, német tsz.) nyelvész kollégái is részt vesznek. Ez tükröződik a kutatócsoport publikációs fórumának, az *Officina Textologica* 4 fős szerkesztőbizottságának összetételében is (Dobi E., Csűry I., Kertész A., Pelyvás P.). A folyóirat 2020-tól csak elektronikus formában érhető el.

20. dia – Poliglott Szövegnyelvészeti-Szövegtani Kutatócsoport

A kutatócsoport célja, hogy az egyetem szövegtani kérdésekkel foglalkozó nyelvész kutatói számára lehetőséget teremtsen az aktuális szövegtani kérdésekről való eszmecsere. A konkrét vizsgálati irányok:

- bizonyos szövegtani problémák különböző nézőpontokból való megközelítése;
- egy-egy adott nyelv szövegeinek szövegtani-szövegnyelvészeti vizsgálata;
- valamely alkalmazási terület számára egy megfelelő szövegtani-szövegnyelvészeti eszköztár létrehozása.

21. dia – Poliglott Szövegnyelvészeti-Szövegtani Kutatócsoport

E törekvések mentén szervez a kutatócsoport időről időre tematikus konferenciákat: lásd a dián.

22. dia – Poliglott Szövegnyelvészeti-Szövegtani Kutatócsoport

A kutatócsoport legújabb kutatási eredményeit az ez év tavaszán és őszén megjelenő 2 új *Officina Textolica* számban publikálja.

FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK

23. dia – Finnugor Tanszék

Kis létszámú tanszék, 3 főállású oktatóval rendelkezik: 1 professzor emeritus: Keresztes László, 1 egyetemi professzor: Maticsák Sándor, 1 egyetemi adjunktus: Kelemen Ivett, 2 idegennyelvi lektor: Maria Sarhema (finn), Silvia Sokk (észt), 1 nyelvtanár: Juhos Meri. 2 PhD hallgatójuk: I. évf.: Baksa Máté, Pukánszky Alexandra.

24. dia – Finnugor Tanszék

A tanszék fő kutatási iránya a finnugor népek írásbelisége. Ennek fő területei – amelyek mindegyike 1-1 kutató nevéhez kapcsolható – a következők:

1. A mordvin írásbeliség első évszázadai
2. A lapp bibliafordítások, a lapp írásbeliség
3. A 16–17. századi finn írásbeliség kialakulása, fejlődése.

25. dia – Finnugor Tanszék

Napjainkban a sajtóban és a közbeszédben egyaránt nagy teret kap nyelvünk (és népünk) eredetének kérdése. Úgy tűnik azonban, hogy egyre nő a népszerűsége a tudománytalan nyelvrokonítás különféle elméleteinek is. A tanszék kutatói nagyon fontosnak tartják, hogy naprakészen reagáljanak ezekre a megalapozatlan felvetésekre, s a lehető legtöbb fórumon igyekeznek megvilágítani a nyelveredet kérdéseit. Maticsák Sándor évről évre számos meghívásnak eleget téve tart előadásokat Debrecen és Hajdú-Bihar oktatási és kulturális intézményeiben. A közeljövőben, 2020 elején pedig megjelenik *A magyar nyelv eredete és rokonsága* című műve.

A kutatók számára publikációs fórumot biztosít a tanszék gondozásában megjelenő *Folia Uralica Debreceniensia (FUD)* c. folyóirat. Első száma 1989-ben jelent meg, s 1997-től évi rendszerességgel lát napvilágot. Szerkesztője jelenleg Keresztes László és Maticsák Sándor. A folyóirat által közölt tanulmányok nyelve leginkább a magyar mellett leginkább az angol.